

CONTRIBUȚII LA CERCETAREA ȘI STUDIAREA MATERIALULUI CERAMIC GRECESC DE LA CETATEA GETICĂ DE LA BUTUCENI.

Natalia MATEEVICI

La nord de s.Butuceni (r-ul Orhei), pe un promontoriu înalt și stâncos se află complexul arheologic care s-a impus prin poziția sa strategico-geografică în lumea tracilor de Nord ca centru politic și religios. Către sec.IV-III a. Chr. cetatea de la Butuceni a ajuns la cel mai înalt grad de dezvoltare în regiunea estcarpatică. Totodată cetatea de la Butuceni era un mare și important centru economic, fapt confirmat și prin bogatul și diversul material ceramic de import găsit în timpul săpăturilor arheologice efectuate aici.

Între anii 1948-1949 săpăturile la cetatea de la Butuceni au fost efectuate de Gh.Smironov, care numește acest monument „cetate scitică”. Rezultatele acelor săpături au fost expuse sumar doar în câteva publicații [1]. Mai mult timp nu s-a acordat atenția cuvenită materialului ceramic de la Butuceni, provenit din săpăturile acelor ani, păstrat atât la Muzeul Național de istorie a Moldovei, cât și o mică parte la Muzeul de Arheologie a A.Ș. a Republicii Moldova.

În anul 1983 săpăturile la cetatea Butuceni au fost reluate de expediția Universității de Stat din Moldova în frunte cu prof. I.Niculici, rezultatele cărora au fost elucidate în mai multe publicații [2], dar și în rapoartele de săpături [3].

Pentru a studia dezvoltarea economică a cetății, în primul rând este nevoie de a cerceta raportul relațiilor comerciale care în majoritatea lor erau reprezentate prin negoțul cu coloniile grecești. Rolul dominant în aceste relații revenind comerțului cu vin și ulei de măsline, care erau aduse pe teritoriul populat de autohtoni, în vase speciale numite amfore.

În timpurile cele mai vechi amforele comerciale i se spunea ΚΕΡΑΜΙΣ de la cuvântul ΚΕΡΑΜΟΣ (lut). Pe vremea lui Homer acest vas era cunoscut sub numele de ΑΜΦΙΦΟΡΕΥΣ și de abia în sec. VII-VI a. Chr. ea capătă deja un caracter comercial, fiind numită ΑΜΦΟΡΕΥΣ [4]. În sec. VI-V a. Chr. amfora devine aproape unicul recipient de întrebuințare în comerț.

În materialul ceramic de import grecesc de la Butuceni fragmentele amforistice ocupă cca.90%, de aceea studierii lor i se va acorda aici prioritate. O altă categorie de ceramică grecească executată la roată de la Butuceni, este ceramica de lux (cu firnis negru) și ceramica de uz curent, reprezentată prin vase, lucrate la roata olarului, din pastă cenușie, gălbie.

Până în prezent s-au făcut câteva încercări de a studia problema în cauză, chiar în una din ele au fost menționate și totalul fragmentelor de pereți, toarte,

---

* În patrimoniul M.N.I.M. se păstrează o mare parte din materialul ceramic provenit din săpăturile anilor 1948-1949 de la Butuceni. În unele lăzi s-au păstrat chiar și foițele scrise cu mâna lui Gh.D. Smironov, unde apare aceasta determinare.

buze, gâturi, piciorușe de amfore găsite la Butuceni [5]. Materialul publicat până în prezent nu include și piesele de import grecesc păstrate în cele două muzee menționate mai sus. Reieșind din situația creată ne-am propus ca în studiul de față să includem piesele provenite din săpăturile lui Gh.D.Smirnov. Prin aceasta urmărindu-se scopul de a crea un tablou integru și cât mai veridic al importului ceramic grecesc descoperit până în prezent la Butuceni.

Încă din sec. VI a. Chr. spațiul est carpatic a devenit un debușeu important în desfacerea mărfurilor grecești. Unul din centrele-producătoare din această perioadă atestat prin mai multe fragmente la Butuceni este Chiosul, prezent aici prin fragmente de buze, piciorușe, toarte. Cele mai vechi amfore chiote găsite aici sunt cele cu gâtul umflat (fig.1/1, 2, 7, 8).

Din a doua jumătate a sec. V a. Chr. către sec. IV a. Chr. apare tipul amforei cu gâtul cilindric drept, cu piciorul în formă de manșon caracteristic amforei chiote a acestei perioade (fig. 1/3 - 6). Și în sec. IV a. Chr. același centru-producător continuă exportul în acest teritoriu, ce-i drept mai modest (fig. 1/9).

La Butuceni au fost depistate și câteva fragmente de amforă de Lesbos, din pastă cenușie, care este datată la fel cu sf. sec. VI-V a. Chr. (fig.1/10).

Din cele expuse rezultă că sf. sec. VI-V a. Chr. - mij. sec. V a. Chr. reprezintă perioada inițială de pătrundere a importului grecesc la Butuceni, care este urmată de apariția amforei de Thasos.

Începuturile exportului thasian era tradițional socotit al 3-lea sfert al sec. V a. Chr. Cercetările de ultimă oră dovedesc că importul thasian în regiunile Pontului Euxin este prezent deja din prima jum. a sec. V a. Chr. [6].

Piesele amforistice de Thasos de la Butuceni sunt prezente prin fragmente de buze, pereți, piciorușe, multe toarte, printre care și toarte cu ștampile. Din acest șir de piese fac parte și câteva fragmente de amfore (piciorușe) de Thasos de sf. sec. V a. Chr. (fig. 1/13).

Totuși majoritatea fragmentelor thasiene de la Butuceni aparțin perioadei sec. IV-III a. Chr. (fig.1/11, 12, 14). Anume acestei perioade aparțin și ștampilele de pe toarte de amfore. Este cunoscut faptul că de la mij. sec. IV a. Chr. pe această insulă se observă o creștere bruscă a producției ceramice. Majoritatea atelierelor de pe Thasos își fac apariția la mij.- al treilea sfert al sec. IV a. Chr. [7].

Nu toate ștampilele de Thasos de la Butuceni au putut fi restabilite. Cele lizibile aparțin așa - numitului tip „târziu“ de ștampilare - sf. sec. IV -sec. III a. Chr. Din totalul ștampilelor amforistice de aici cele de Thasos sunt majoritare (fig.2/1-5).

Începutul sec. IV a. Chr. corespunde unei noi etape în comerțul greco-barbar manifestată prin intensificarea lui, fapt explicat și prin anumite schimbări politico-economice din zona Pontului. Anume atunci un rol important îl joacă orașele pontice. Printre centrele exportatoare din primul sfert al sec. IV a. Chr. se evidențiază Heraclea Pontică. De la mij. sec. IV și până în sec. III a. Chr. prezența mărfurilor acestui oraș este atestată practic în toate coloniile grecești (este cunoscut faptul că către sec. III a. Chr. se restrânge exportul heracleot) [8].

Fragmentele amforistice de Heraclea la Butuceni sunt numeroase, fiind reprezentate prin buze și gâturi, pereți, piciorușe (fig.2/7-12, fig.3/1 - 10). Se evidențiază două fragmente de gâturi ce păstrează și ștampilele englifice pe ele (fig.3/ 4-5). Ultimele cercetări privind ștampilarea amforelor heracleote certifică faptul, că aceasta poate fi încadrată în următoarele limite cronologice: sf. sec V - înc. sec. IV a. Chr. și primul sfert al sec. III a. Chr. [9]. Ștampilele heracleote de la Butuceni sunt ștampile de producători, numele cărora era plasat în două rânduri, fiind probabil vorba de aceeași persoană ETYMOΣ, numele căruia este pus la Genitiv, aparținând conform părerii noastre, perioadei a treia de ștampilare, adică sf. sec. IV - primul sf. al sec. III a. Chr.

Un alt centru producător care își începe ștampilarea ambalajului ceramic începând cu mij. sec. IV a. Chr. și prezent la Butuceni este Sinope [10].

Ștampilarea la Sinope începe în a doua jum. a sec. IV (365 [12] - 355 [13]) a. Chr., pe timpul astynomului ΕΝΔΕΜΟΣ, ca simbol fiind folosită emblema orașului vultur pe delfin.

În comerțul sinopean sunt cunoscute două etape, prima începe din a doua jum. a sec. IV (conform unor autori chiar din primul sfert) [11] al sec. IV a. Chr. și durează până în 220 a. Chr.; a doua - de la sf. sec. III până în 183 a. Chr. Primei etape aparțin majoritatea fragmentelor aforistice sinopeene de la Butuceni (fig.4/1-16).

Ștampilele sinopeene de la Butuceni se încadrează în limitele - sf. sec. IV - înc. sec. III până la sf. sec. III (295-190) a. Chr. Din cele descifrate de noi, cea mai timpurie este cu emblema elefantului spre dreapta, aparținând astynomului ΙΚΕΣ ΙΟΣ (295-280) a. Chr. [14] (fig.3 /14), cea mai târzie aparținând astynomului ΑΙ Ι ΟΛΛΟΝΙΔΟΣ (257-190) a. Chr. [15] (fig.3/13). Reprezentarea elefantului spre dreapta se întâlnește extrem de rar în ștampilarea sinopeană și denotă o asemănare vădită cu emblema de pe monedele lui Selivk al II-lea.

De la începutul sec. IV până la mij. sec. II a. Chr. în bazinul circumpontic un rol de seamă îl joacă Chersonesul. Producerea amforelor la Chersones aparține începutului sec. IV a. Chr. și durează până la mij. sec. II a. Chr. , perioada cea mai intensivă revenind sf. sec. IV-mij. sec. III a. Chr. [16]. Piese de Chersones depistate la Butuceni se plasează în felul următor: amforele restaurate (fig.5/1-3), piciorușe, fragmente de buze (fig.5/4-11, 6/6-7), toarte ștampilate (fig.6/1-5, 8), și datează cu sf. sec. IV-sec. III a. Chr.

Este cunoscut că ștampilarea la Chersones începe cu 325 a. Chr. Ștampilele chersonesiene de la Butuceni aparțin sf. sec. IV - înc. sec. III a. Chr. și sunt de două tipuri. Din primul fac parte 5 ștampile aparținând astynomului ΠΟΛΙΣΤΡΑΤ' ΟΣ, datând cu cca. 300-285 a. Chr., grupul Ib după Catz [17] (fig.6/1-4). Patru din ele provin din săpăturile lui Gh.Smironov, una, din cele efectuate de I.Niculiță [18]. Descoperirea a mai multor ștampile, aparținând aceleiași astynom demonstrează că mărfurile erau achiziționate în stocuri mari. Celui de al doilea tip de ștampile aparține o ștampilă păstrată pe toarta unei din amforele restaurate, din care s-au

păstrat câteva litere imprimate... ΝΩΝΟΣ. Aceste câteva litere ar putea aparține la doi astynomi ai Chersonesului: ΝΑΝΩΝΟΣ, datat cu 315-300 a. Chr., sau ΞΕ ΝΩΝΟΣ, datat cu 300-285 [19]. Prezența unui număr impunător de piese de Chersones la Butuceni și faptul că achiziția mărfurilor se făcea deseori în stocuri mari ne face să fim mai atenți la afirmațiile unor cercetători cum că legăturile părții nord-vestice a Pontului cu Chersonesului erau ocazionale și sporadice [20].

Un alt grup bine documentat la Butuceni este cel al amforelor de tip Soloha I (Peparet II). Anforele de tip Soloha I (Peparet II), apar în spațiul nord-pontic în sec. IV -III a. Chr. Actualmente nu este stabilit locul producerii acestor amfore. La cetatea de la Butuceni ele sunt prezentate prin fragmente de buze și suporturi (fig.7/1-13). Către sec. III a. Chr. încetează importul amforelor de acest tip în spațiul nord-pontic [21]. La Butuceni spre deosebire de alte locuri ale spațiului Pruto-Nistrean, amforele de tip Soloha I (Peparet II) sunt într-un număr destul de impunător, fapt ce atestă nivelul înalt de dezvoltare a relațiilor comerciale dintre locuitorii acestei localități și centrul producător al amforelor de acest tip.

Aceleași perioade (sec. IV-III a. Chr.), aparțin fragmentele amforistice de tip Usti-Laba (fig.8/1-8). Unele piese sunt asemănătoare celor de tip Soloha I (Peparet II). Bunăoară buza lată, puternic evazată este mult mai rotunjită în partea de sus. Toarte bifide și piciorușul sunt asemănătoare celor de Cos. Cele mai timpurii amfore de acest fel sunt cunoscute din sec. IV a. Chr.

Spre sf. sec. IV a. Chr. pe piața nord-pontică pătrund amforele de Rhodos. Este unanimă părerea că importurile rhodiene au fost cele mai răspândite în cadrul lumii antice. Dar la Butuceni Rhodosul este atestat nesemnificativ, prin câteva fragmente de buze, toarte și o singură amforă restaurată (fig.8/9-15). Piese rhodiene datează cu sf. sec. IV- a doua jum. a sec. III a. Chr.

Câteva fragmente amforistice la părerea noastră ar putea fi atribuite unui centru producător mai puțin vehiculat în literatura de specialitate și anume orașului Amastris [22]. Credem că anume lui îi aparțin fragmentele de buze de la Butuceni cu două rânduri de brăe sub buză (fig.7/14-15).

Sec. III a. Chr. este prezentat la Butuceni prin fragmente amforistice de Cos: gâturi cu buze, toarte bifide, piciorușe. Pe una din toarte bifide apare și o șampilă cu numele prescurtat MOC, care se datează reieșind din forma lunară a sigmei, cu începutul sec. III a. Chr., deși sunt cunoscute cazuri când aceeași șampilă era aplicată și pe toarte simple [23]. Celelalte fragmente de Cos datează cu prima jum. a sec. III - înc. sec. II a. Chr. (fig.9/1-5).

Am menționat la începutul lucrării că în afară de fragmentele amforistice din categoria fragmentelor ceramice mai fac parte și piese cu firnis negru și ceramică uzuală cenușie și roșietică - gălbuie. Ceramica cu firnis negru, deși prezentată printr-un număr restrâns de fragmente, totuși permite reconstituirea formelor de vase: ca kantharos, boluri, cupe etc. (fig.10). Ele se încadrează în perioada sec. IV - înc. sec. III a. Chr., confirmând încă odată că apogeul relațiilor cu lumea greacă la Butuceni corespunde sec. IV, III a. Chr., adică perioadei de maximă înflorire a cetății.

De rând cu această categorie la Butuceni sunt atestate și fragmente de ceramică uzuală din pastă cenușie și gălbie-roșietică. Așa bunăoară, au fost găsite fragmente de luterii de culoare gălbie datate cu sec. IV - prima treime a sec. III a. Chr. Aceste fragmente sunt de origine sinopeană, aparținând tipului I de luteriu după Brașinski [24] (fig.9/6). Vorbind de vase de folosire uzuală, am putea menționa și fragmentul de pytos de la Butuceni (fig.9/11), care la părerea noastră este importat din Sinope și poate fi datat cu sec. IV - III a. Chr. Tot la acest compartiment apar și două fragmente de lekytos, de culoare cenușie - gălbuie, care sunt datate cu sf. sec. IV înc. sec. III a. Chr. (fig.9/8-9). Alt tip de vase, bonuri și vas de forma alungită (fig.9/7,10) găsite la Butuceni sunt o producție a Olbiei și datează cu sec. IV - III a. Chr. [25].

Din analiza fragmentelor ceramice de import descoperite la Butuceni, reiese că geții de aici intră în contact cu lumea greacă încă la sf. sec. VI a. Chr., relațiile comerciale cu ei fiind atestate continuu până la începutul sec. II a. Chr. Din analiza prezentată mai sus se pot specifica patru etape de pătrundere a importului grecesc la Butuceni.

Prima etapă - sf. sec. VI - mij. sec. V, reprezentată prin importuri chiote, într-o măsură mai mică prin cele de Lesbos.

A doua etapă - a doua jum./ sf. sec. V - prima jum. sec. IV, reprezentată prin importurile de Thasos și Chios.

A treia etapă - cea de maximă înflorire a cetății și a comerțului cu lumea greacă, cuprinde mijlocul sec. IV - prima jum. sec. III. Sunt atestate importurile de Thasos, Heraclea, Sinope, Chersones, tip Soloha I (Peparet II), de tip Usti - Laba, Amastris, Rhodos.

A patra etapă - corespunde declinului relațiilor cu lumea greacă și revine celei de-a doua jum. sec. III - înc. sec. II a. Chr., prezentată prin fragmente amforistice de Sinope și Cos.

Tab. 1 Etapele de pătrundere a importului grecesc la cetatea Butuceni

sec.	VI	V	IV	III	II
Centru prod.					
CHIOS					
LESBOS					
THASOS					
SINOPE					
HERACLEA					
RHODOS					
CHERSONES					
SOLOHA I					
USTI-LABA					
AMASTRIS					
COS					

CATALOG

THASOS

1. ΘΑΣΙΩ[N]

șopârla

[ME] ΝΕΔΗΜ[ΟΣ]

Asemănător la A. AVRAM, HISTRIA VIII, [26], șt. 364. cu astynomul ΚΡΑΤΙΝ
 ΟΣ, astynomul ΜΕΝΕΔΗΜΟΣ apare și cu alte simboluri, ștampilă 347-353,
 cca. 294 - 275 a. Chr.

2. [ΘΑΣΙΩΝ]

trident ←

ΑΙΝΕΑΣ

intocmai la A.AVRAM, HISTRIA, VIII, șt. 382
 cca. 286-274 a. Chr.

3. [ΘΑΣΙΩΝ]

roată

ΠΥΘΙΩΝ

aceiaș simbol se întâlnește la astynomul ΠΟΥΛΥΣ și ΚΛΕΟΦΩΝ, cca.310-295
 a. Chr., aceeași dată o are și astynomul ΠΥΘΙΩΝ II cu alte simboluri, A.
 AVRAM, HISTRIA VIII, șt.345-346.

4. [Θ]ΑCΙΩΝ

delfin (Pește)?

.....

cca. 280 a. Chr.

5. [Θ]ΑΣΙ[ΩΝ]

amforă ←

.....ΙΧ.....

asemănătoare la A.AVRAM, HISTRIA VIII cu astynomul ΑΙΝΕΑΣ,
 cca. 286-274 a. Chr., șt. 383.

6. Θ[Α]CΙΩΝ

roată aplatizată cu spițe

[ΧΑΙΠΕΑΣ]

asemănătoare la V. SÂRBU, V. OPREA, F. RĂDULESCU [27], ISTROS, VIII
 1997, fig. 16/12, cca. 273-267 a. Chr.

sau

Θ[Α]CΙΩΝ

roată

ΑΡΙCΤΟΦΩΝ - scris răsturnat, la M. BĂRBULESCU, L. BUZOIANU, N.
 CHELUȚĂ - GEORGESCU [28] p.7 pl.1/8, cca. 300-290 a. Chr.

7. ...ΩΝ

CHERSONES

1. [Π]ΟΛΥΣΤ[ΠΑΤΟΣ]

monograma (ΣΤΡ)

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ

2. ΠΟΛΥΣΤΡΑ[ΤΟΣ]

monograma

ΑΣΤΥΝΟΜ[ΟΥ]

3. [ΠΟ]ΛΥΣ[ΤΡΑΤΟΣ]

monograma

ΑΣΤΥ[NΟΜΟΥ]

4. [Π]ΟΛΥΣ[ΤΡΑΤΟΣ]

monograma

[ΑΣΤΥΝ]ΟΜΟΥ

5. [ΠΟΛΥΣΤΡΑΤΟΣ]

monograma

ΑΣΤΥ[NΟΜΟΥ]

întocmai la V. I. CATZ Keramičeskie klejma Hersonesa Tavričeskogo,

tabl.XC, 1-95/1-7,

cca. 300-285 a. Chr.

6. [ΝΑ]ΝΩΝΟΣ sau [ΞΕ]ΝΩΝΟΣ

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ

ambele întocmai la CATZ, op. cit., prima- t.XXXIV 1-80/1-4 cca. 315-300 a. Chr.;

a doua- t.XXXVIII, 1-90/1, cca. 300-285 a. Chr.

7. HP - retrograd

asemănătoare la V.I.CATZ, op.ci., t.CII, 2A-16, 1, cca. 285-272 a. Chr.

SINOPE

1. [ΑΣΤΥΝΟ]ΜΟΥΝΤΟΣ

[ΑΠΟΛΛΟ]ΝΙΔΟΥΤΟΥ

[ΠΟΣΙ]ΔΩΝΟΥ

strugure (lipsă)

întocmai la CONOVICI N., HISTRIA, VIII, 1998, șt. 573, p. 150, [29] A.

RĂDULESCU, M. BĂRBULESCU, L. BUZOIANU, N. CHELUȚĂ-

GEORGESCU [30], pl.III, șt. 20, 21. cca. 280-190 a. Chr.

2. ΑΙΞΙΝΟΥ

...[Σ]ΤΕΙΟΣ

simbol lipsă

astynomul ΑΙΞΙΝΟΣ, întâlnit la N. CONOVICI, HISTRIA VIII, 1998, șt. 190-

208.

cca. 279-258 a. Chr.

3. elefant spre dreapta [ΙΚΕΣΙΟΥ

ΑΣΤΥΝΟΜ

ΟΥ ΠΡΥΤΑΝΙΟ/Σ]

asemănătoare la N.CONOVICI, HISTRIA VIII, șt. 40, p. 61, cca. 295-280 a. Chr.

4. X

.....

ΠΣΙ.....

indescifrabilă

HERACLEA PONTICĂ

1. ETY

MOY

2. ETY

MO[Y]

întocmai la V. CANARACHE, op.cit., șt. 453, p. 169, sf. sec. IV- primul sfert sec. III a. Chr.

COS

1. MOC

intocmai la ȘTAERMAN E.M., op. cit., des.5, nr. 128; A. RĂDULESCU, M. BĂRBULESCU, L. BUZOIANU [31], p.40, pl. I/32, înc. sec. III a. Chr.

Bibliografie

1. Smirnov G.D. Arheologičeskiye isledovanija Starogo Orheja, KSIIMK, 1949, XXVI, p.24-25.

2. Niculiță I.T. Otčet o rezul'tatah arheologičeskikh isledovanij muzeinogo kompleksa Staryj Orhej i privilegijuščih teritorij v 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988gg. Kišinev 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989; Raport preliminar al rezultatelor investigațiilor arheologice de la cetatea getică Butuceni din anul 1989, Chișinău 1990; Niculiță I., Teodor S., Zancu A., Raport preliminar al rezultatelor cercetărilor arheologice de la cetatea Butuceni din 1984, 1995, 1996, 1997, Chișinău 1995, 1996, 1997, 1998.

3. Niculiță I.T. Severnye frakijcy c Vi-I vv.n.e. Kišinev 1987 p.83-125; Gety i ellinskie polisy v VI-III vv. do n.e., Thracia Pontica, IV, Sofia, 1991, p. 197-204.

4. Canarache V. Importul amforelor ștampilate la Istria, București, 1957, p. 7.

5. Banaru V. K voprosu ob ekonomičeskikh svjazjah naselenija Pruto-Dnestrovskogo mezhdureč'ja s grečeskim mirom /po dannym grečeskogo importa s gorodišča Butuceni/, Nikonii i antičnyi mir Severnogo Pričernomor'ja, Odessa, 1997, p.174.

6. Monahov S.I. O fassoskom importe pervoj poloviny V veka v Severnom Pričernomor'je, Drevnee Pričernomor'je, Tezisy dokladov jubilejnoy konferencii 12-14 marta 1996 goda, Odessa, 1996, p.71.

7. Katz V.I. Pričiny perehoda ot „rannih“ k „pozdnim“ ottiskam v praktike klejmenija, Tezisy dokladov jubilejnoy konferencii 12-14 marta 1996 goda, Odessa, 1996, p.51-53.

8. Kolesnikov A.B. Keramičeskije klejma iz raskopok usad'by u Elizavetovskogo majaka, VDI,2 1985, p.70.
9. Katz V.I. Hronologija klejm Geracleij Pontiiskoj (sostojanie i perspektivy), Nikonij i antičinyj mir Severnogo Pričernomor'ja, Odessa, 1997, p.215.
10. Tzehmistrenko V.I. Sinopskije keramičeskije klejma s imenami gončarnyh masterov, SA, 31, 1960, p.68, 76.
11. Samojlova T.A. Sinopskij import v nižnem Poddnestrov'je (po dannym keramičeskoj epigrafiki), Nikonij i antičinyj mir Severnogo Pričernomor'ja, Odessa, 1997, p.221.
12. Fedoseev N.F. Utočnenyj spisok magistratov kontrolirovavših keramičeskoe proizvodstvo v Sinope, VDI, 2, 1993, p.159.
13. Conovici N. Les timbres amphoriques. 2. Sinope, Histria, VIII, București, 1998, p.51.
14. Ibidem, p.61, șt. 40.
15. Ibidem, p. 150, șt. 571, pl. XL.
16. Monahov S.I. Amfory Hersonesa Tavričeskogo IV-II vv. do n.e., Saratov, 1989, p. 94.
17. Katz V.I. Keramičeskije klejma Hersonesa Tavričeskogo, Katalog – opredelitel', Saratov, 1994, p. 76, tabl. XC, 1-95/1-7, p. 108-109.
18. Niculiță I. Raport preliminar al rezultatelor investigațiilor arheologice de la cetatea getică Butuceni din rezervația „Orheiul Vechi” din anul 1988, Chișinău 1999, fig.9/6.
19. Katz V.I. Keramičeskije klejma Hersonesa Tavričeskogo, p.76, șt. 80.
20. Buzoianu L. Importurile amforice la Tomis în perioada elenistică, Pontica, XXV, 1992, Constanța, p.112.
21. Lejpunskaja I.A. Keramičeskaja tara iz Olivii, Kiev, 1981, p.67.
22. Šeglov A. Les amphores timbrees d'Amastris, BCH, suppl.XXII, 1986, p.335-373.
23. Štaerman E.M. Keramičeskije klejma iz Tiry, KSIMK, 36, 1951, p.31.
24. Brašinskij I.B. Grečeskij keramičeskij import na Nižnem Donu, Leningrad, 1980, p.68, tabl.XXXIX/1-2.
25. Diamant E.I. O datirovke Luzanovskogo poselenija, Novyje arheologičeskie issledovanija na Odesščine, Kiev, 1987, p.83-88.
26. Avram A. Les timbres amphoriques, 1. Thasos, Histria, VIII, București 1996.
27. Șîrbu V., Oprea V., Rădulescu V. Așezarea getică din zona Gâldău-Pietroiu, jud. Călărași, Istros, VIII, Brăila, 1997.
28. Bărbulescu M., Buzoianu L., Cheluță-Giorgescu N. Importul amforelor la Albești, Pontica, XIX, Constanța, 1968.
29. Conovici N. Op.cit.
30. Rădulescu A., Bărbulescu M., Buzoianu L., Cheluță-Georgescu N. Importuri amforistice la Albești (jud. Constanța), Sinope, Pontica, XXI-XXII, Constanța, 1988-1989.
31. Rădulescu A., Bărbulescu M., Buzoianu L. Importuri amforice la Albești: Chersonesul Tauric, Cnidos, Cos, Paros, Pontica XXIII, Constanța, 1990.

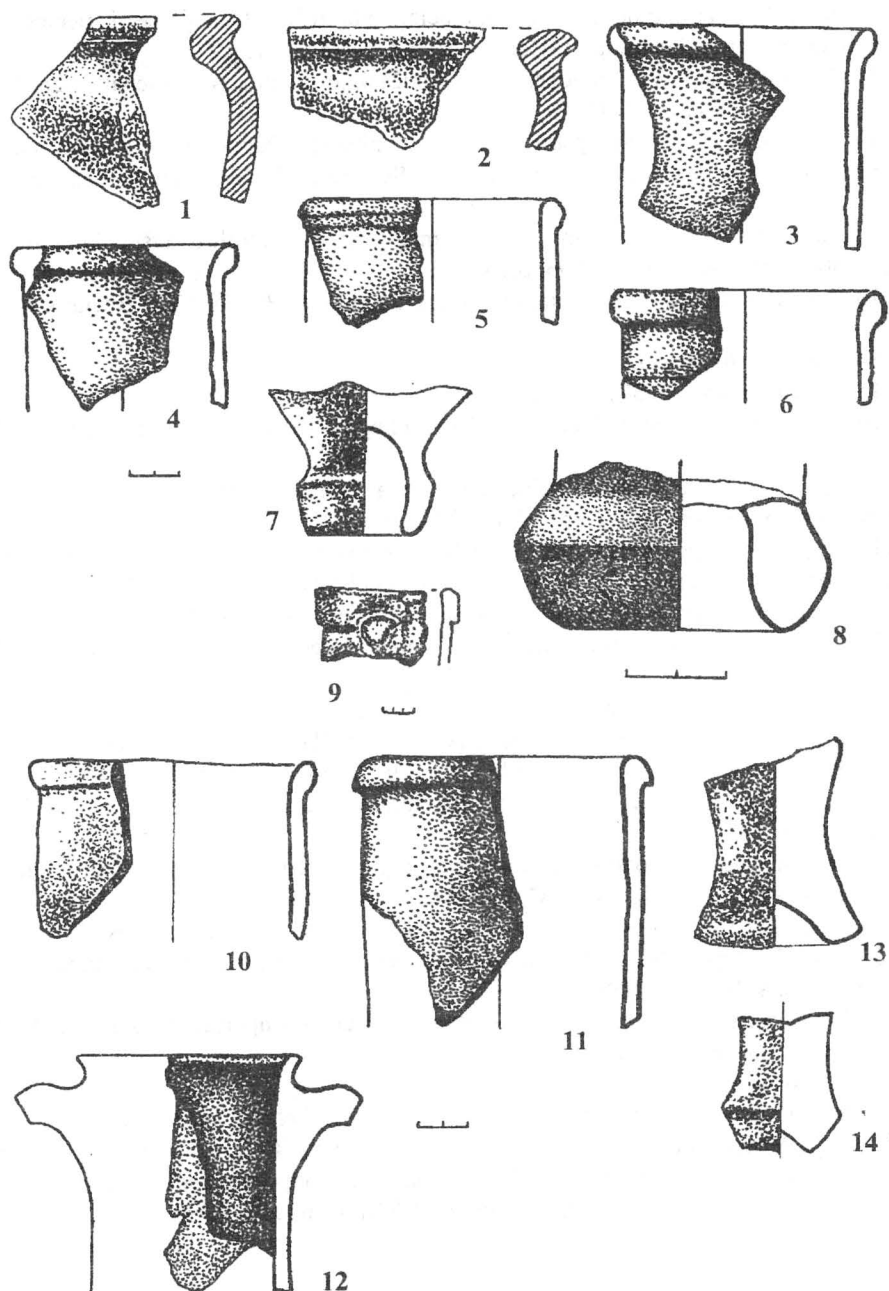

Figura 1. Fragmente amforistice: 1-9. Chios; 10-14. Thasos.

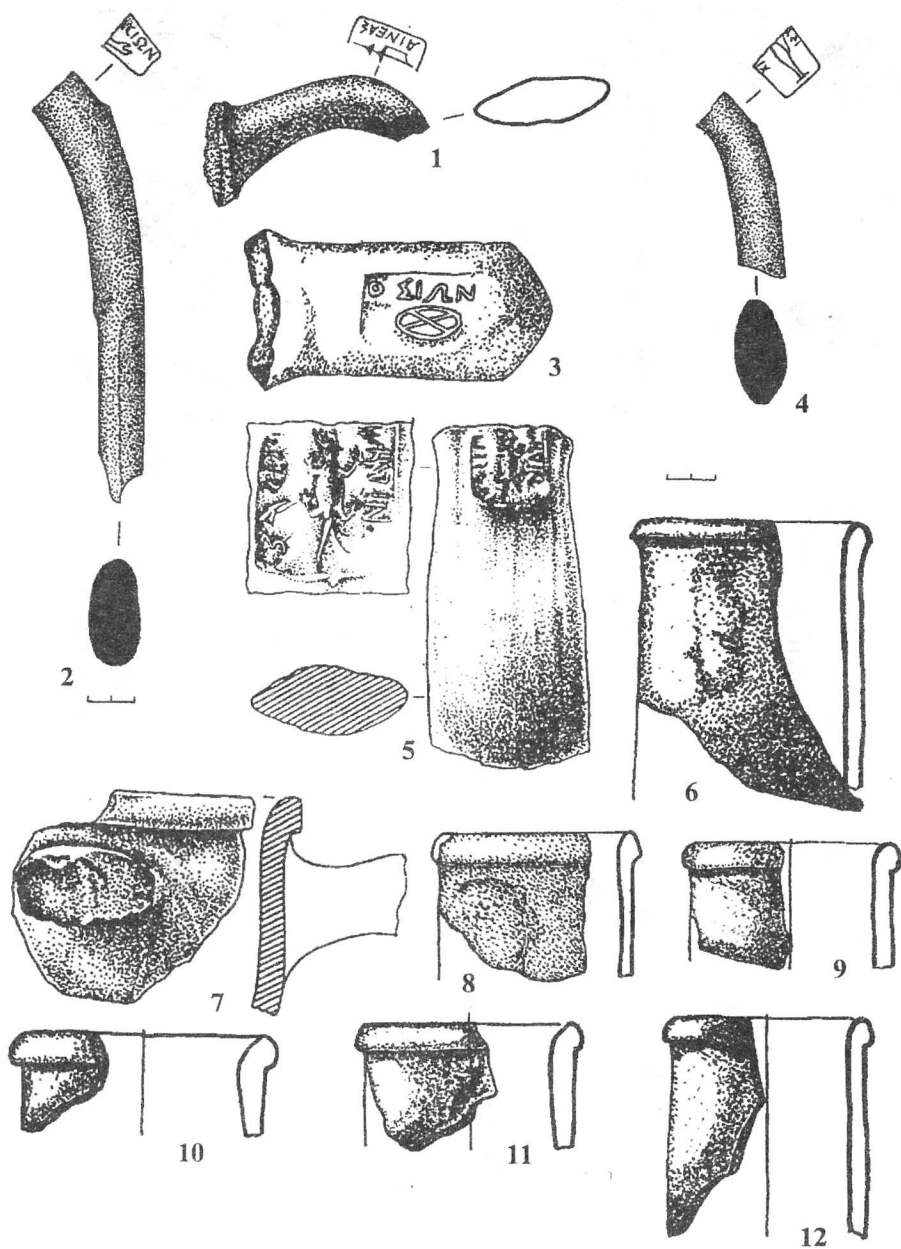

Figura 2. Fragmente amforistice: 1-5. Thasos; 6-12. Heraclea Pontică.

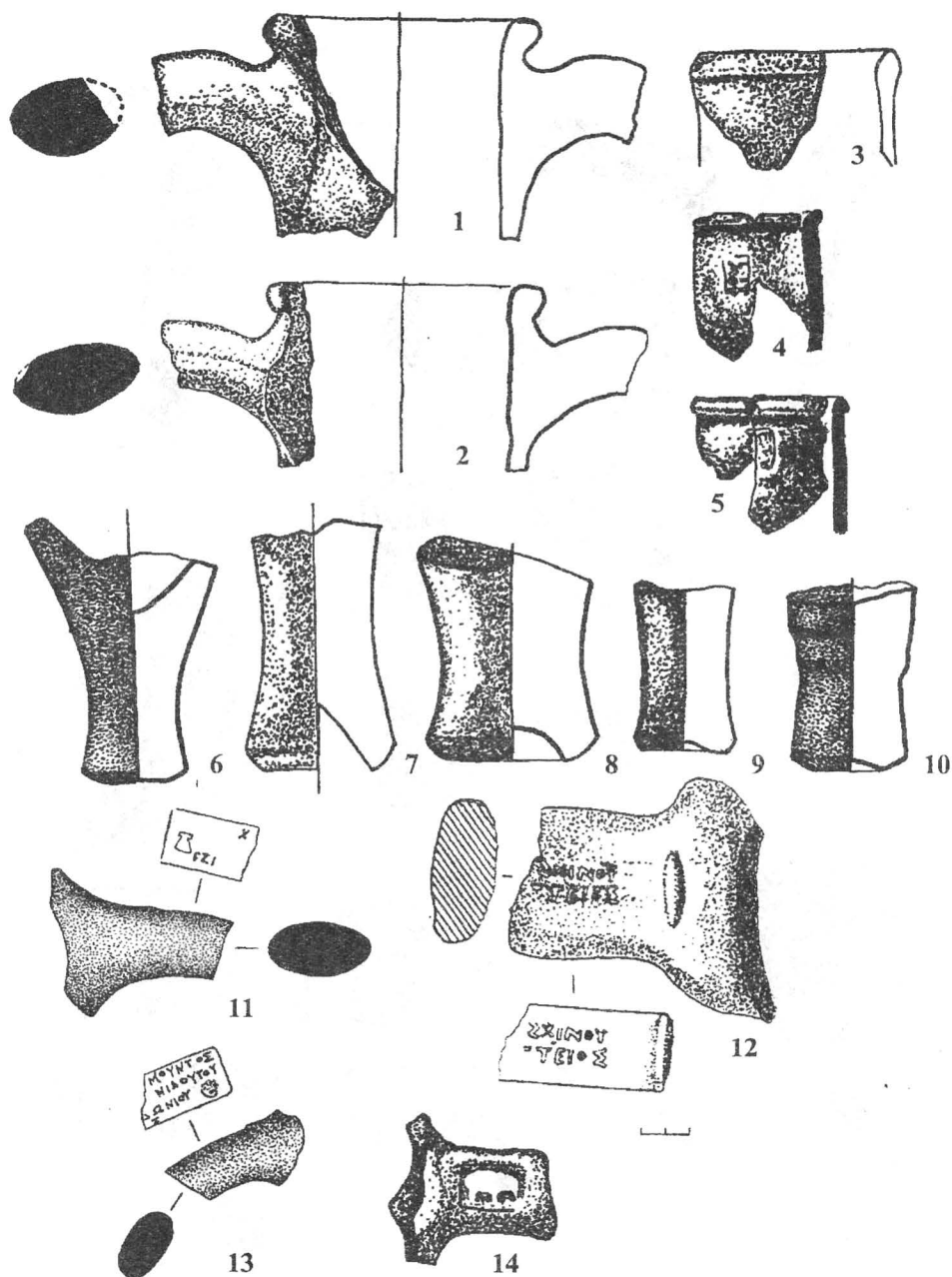

Figura 3. Fragmente amforistice: 1-10. Heraclea Pontică; 11-14. Sinope.

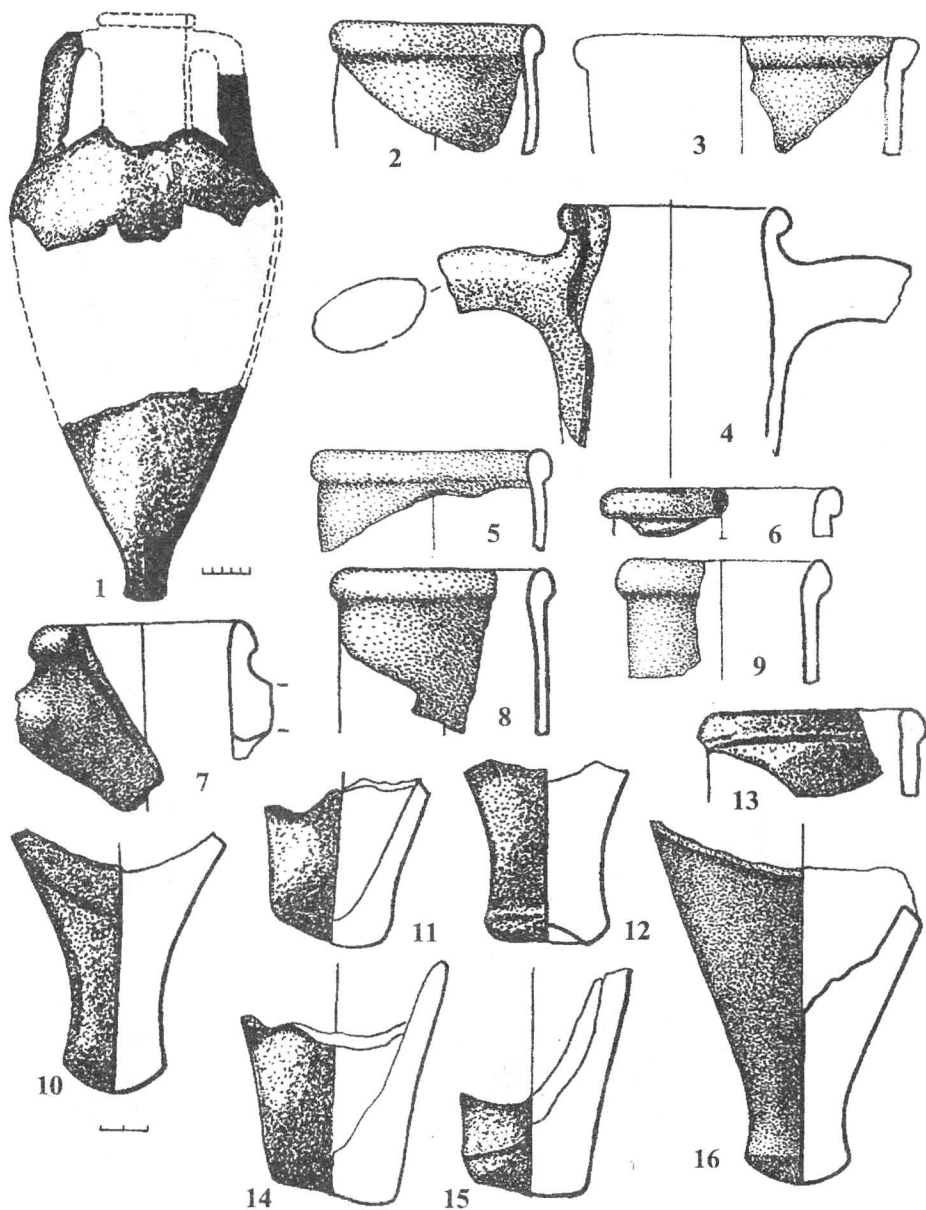

Figura 4. Fragmente amforistice de Sinope.

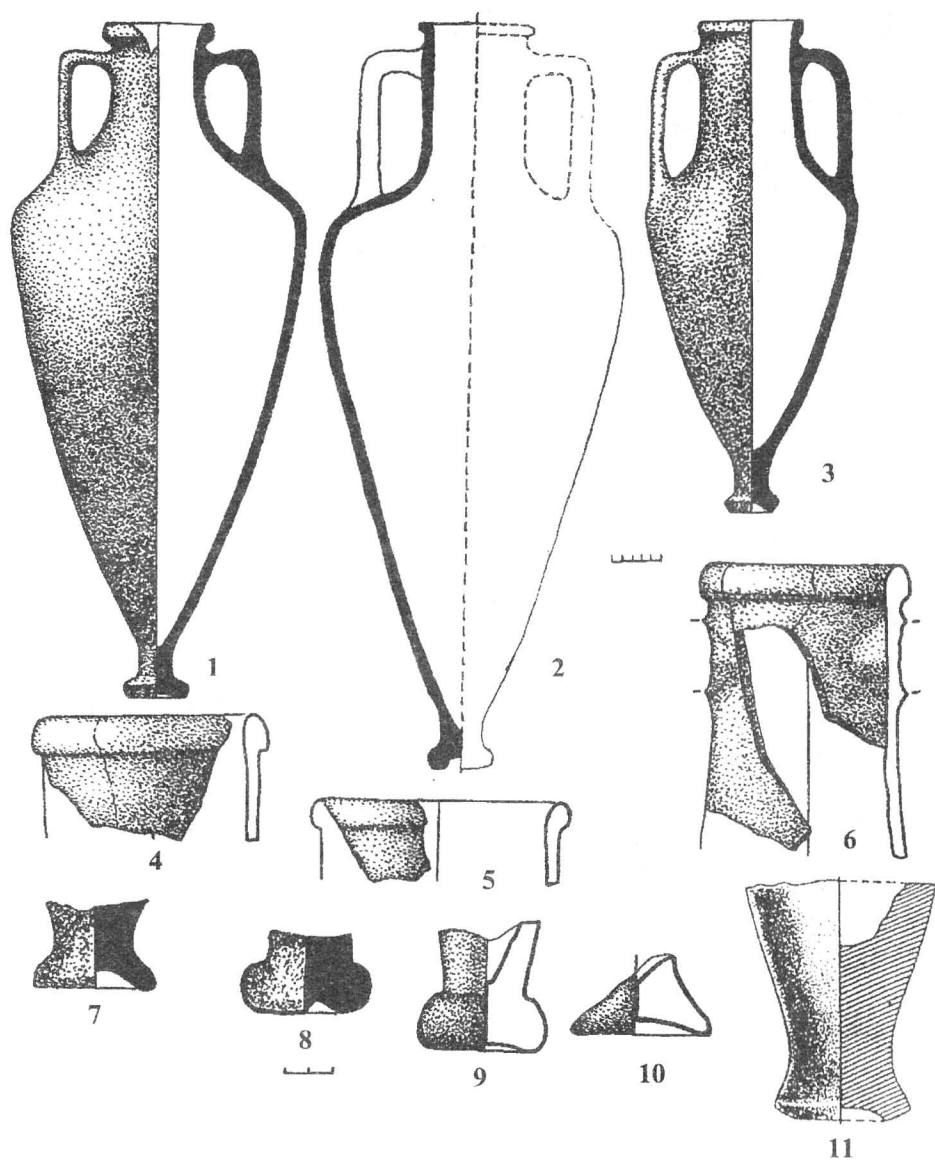

Figura 5. Piese amforistice de Chersones.

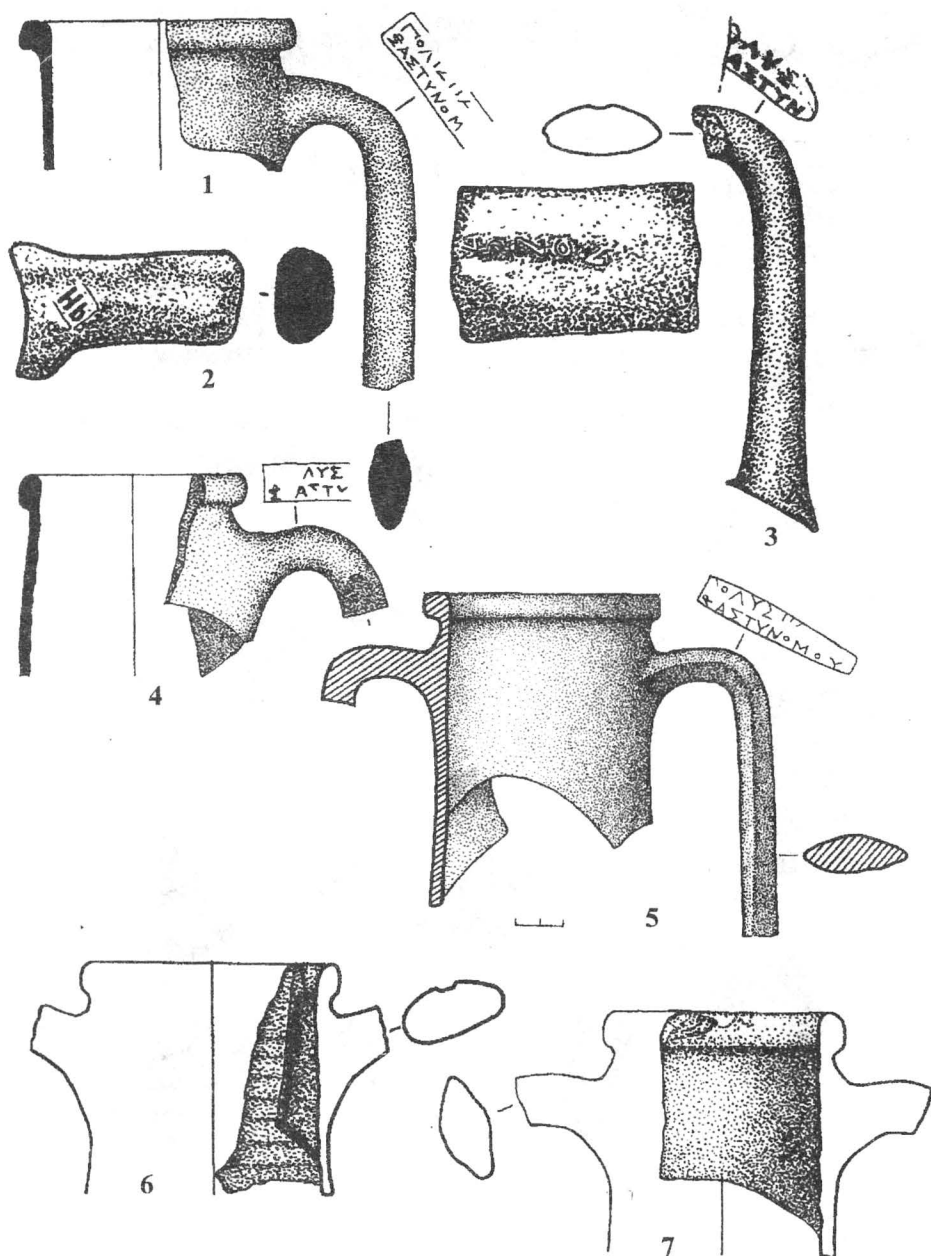

Figura 6. Fragmente amforistice de Chersones.

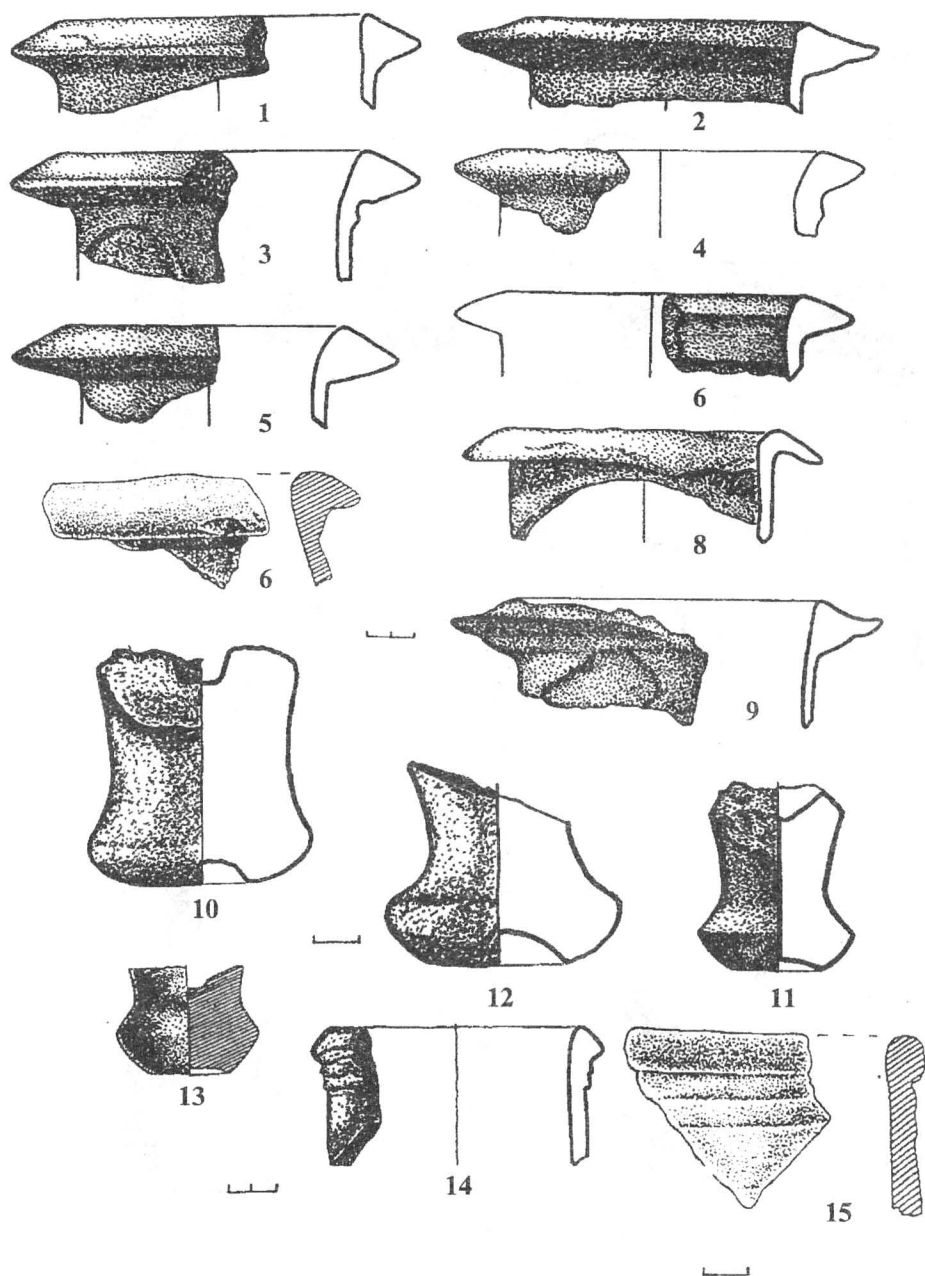

Figura 7. Fragmente amforistice: 1-13. Soloha I (Peparet II); 14-15. Amastris.

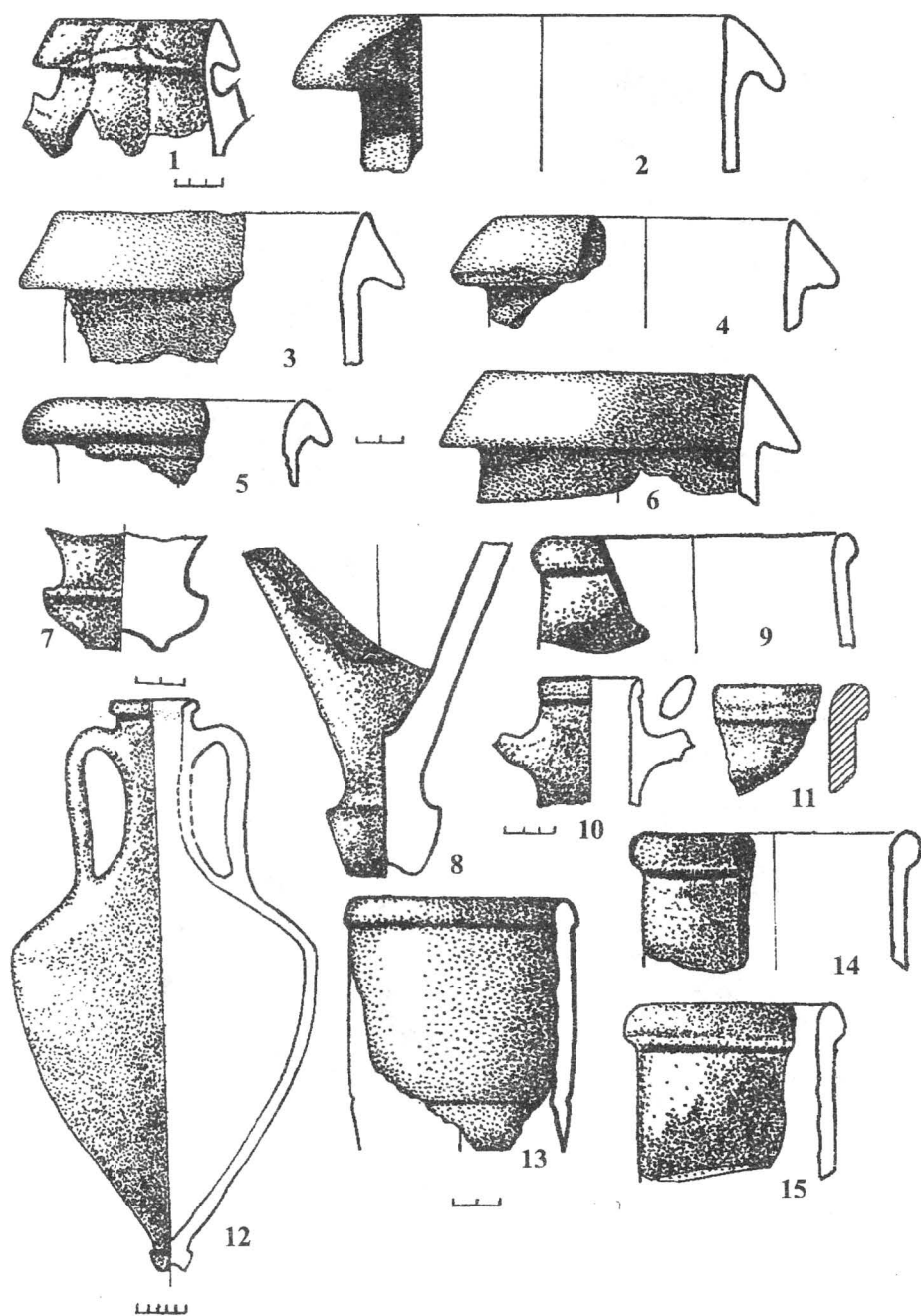

Figura 8. Fragmente amforistice: 1-8. Usti-Laba; 9-15. Rhodos.

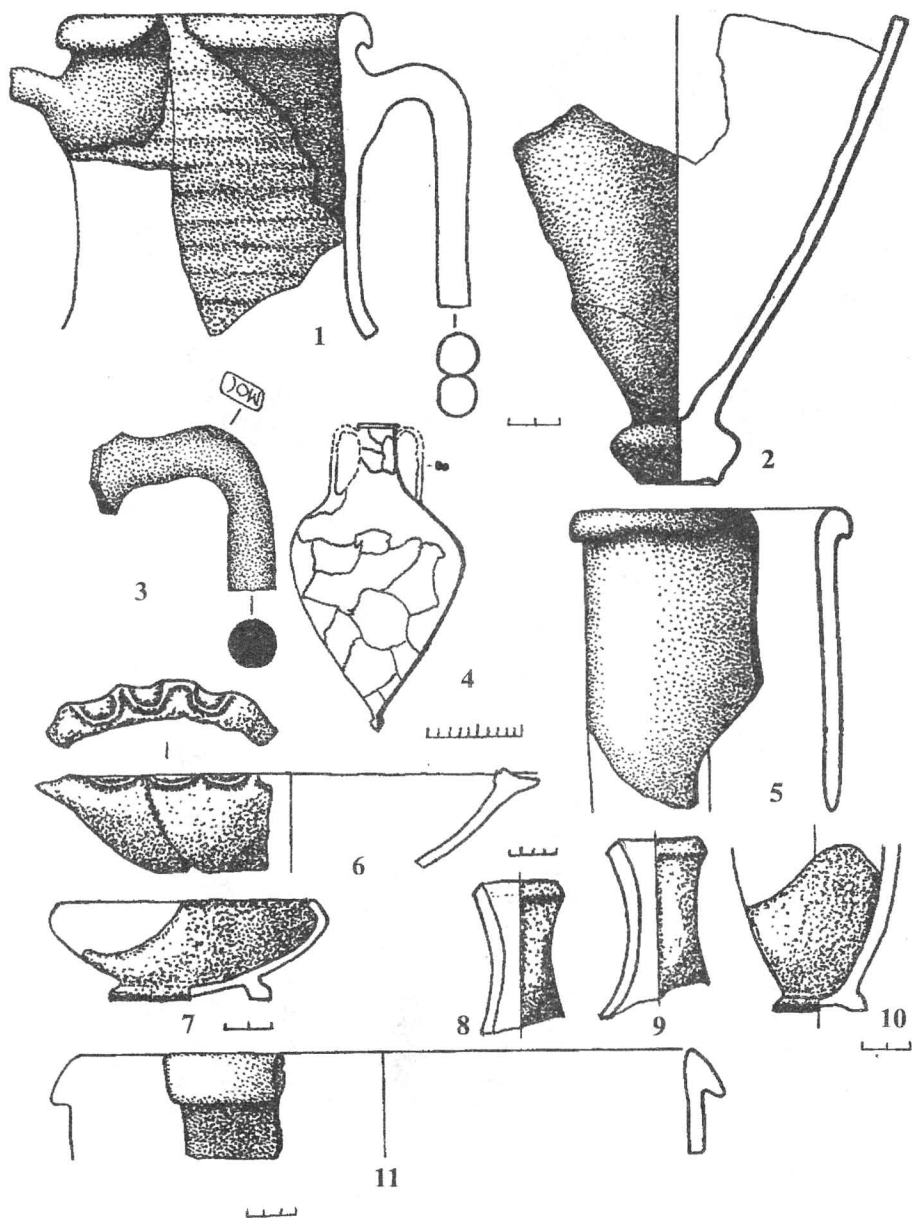

Figura 9. Fragmente amforistice: 1-5. Cos; fragmente de vase uzuale:
6 - luteriu; 8-9 - lekytos; 7, 10 - vase miniaturale; 11 - pytos.

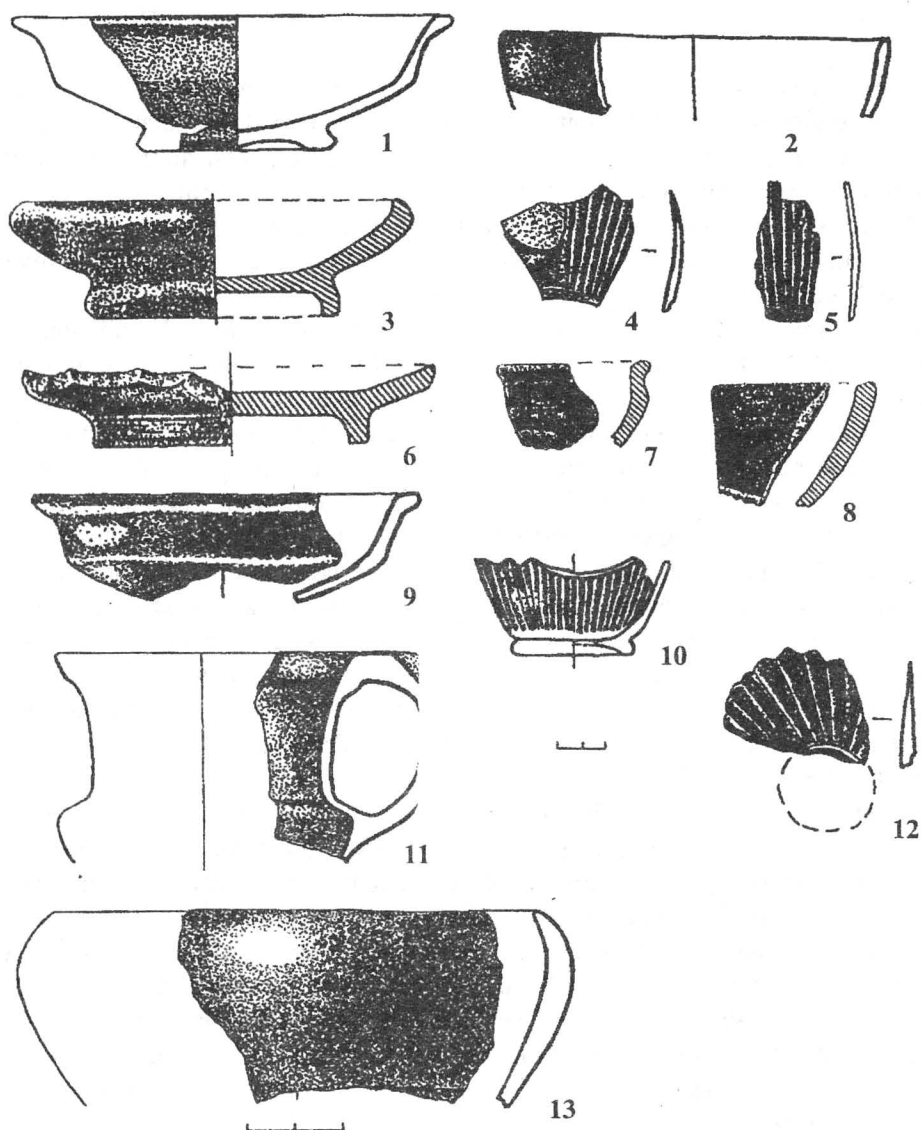

Figura 10. Fragmente de vase cu firnis negru.